

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Кафедра української мови

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри
української мови

доц. Климович С.М.

«28» серпня 2017 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.3.6. ЕТИМОЛОГІЯ

спеціальність	035.01 Філологія (українська мова та література)
факультет	української філології та журналістики

2017-2018 навчальний рік

Робоча програма «Етимологія» для студентів спеціальності 035.01 Філологія
(Українська мова та література)

Розробники: Гайдученко Г. М., доцент, кандидат філологічних наук.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри української мови
Протокол від «28» серпня 2017 року № 1

Завідувач кафедри української мови

(підпис)

доц. Климович С.М.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 03. Гуманітарні науки	Дисципліна вільного вибору студента	
	Спеціальність 035.01 Філологія (українська мова та література)		
Модулів – 1	Рівень вищої освіти: бакалавр	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		2-й (укр.)	2-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		3-й	4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2-й рік – 1 самостійної роботи студента – 2		Лекції	
		24	-
		Практичні, семінарські	
		18	-
	Лабораторні		
	Самостійна робота		
48	90		
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для денної форми навчання – 46/54%

для заочної форми навчання – 0/100 %

Предмет вивчення

Історія значень слів тісно пов'язана з історією народу, тому етимологічні дослідження набувають першорядного значення при вирішенні важливих історичних, етнографічних, етногенетичних питань.

Предметом вивчення етимології як лінгвістичної дисципліни є наукові основи, принципи, історико-теоретичні засади та методи етимології; становлення етимології як науки; характеристика етимологічних словників і довідників.

Міждисциплінарні зв'язки

Курс етимології пов'язаний із курсами сучасної української літературної мови, історії України, географії, фольклору історії української літератури.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – розглянути основні фонетичні процеси та їх наслідки в історії розвитку слов'янських мов, класифікаційні типи етимології, відбиття в етимології народних звичаїв, вірувань, традицій українців; етимологічний правопис, проблеми семантики, історичних, фонетичних змін в етимології слова; розкрити поняття народної етимології, її типів, способів творення. На численних зразках етнокультурознавчої лексики, фольклору, творів художньої літератури показати як відбиваються в етимології народні звичаї, обряди, вірування українців.

Завдання курсу:

Теоретичні – засвоїти історико-теоретичні засади етимології української мови, основні фонетичні процеси та їх наслідки в історії розвитку слов'янських мов.

Практичні – виявляти найдавніші етимони лексем, характеризувати звуковий склад етимологізованих слів. Оперувати найрізноманітнішими лінгвістичними гіпотезами, розробляти проблемно-пошукові завдання, оволодіти прийомами етимологічного аналізу слів з елементами культурологічного, етнолінгвістичного підходу.

Програма курсу

Етимологія як розділ мовознавства, що вивчає походження слів. Походження, первісна форма, вихідне значення слова. Завдання й основна мета етимології. Зв'язок етимології з історичною лексикологією. Зв'язок етимології з морфологією, будовою слова і словотвором, з методикою вивчення української мови. Поняття та терміни етимології як науки. Внутрішня форма слова. Втрата словом внутрішньої форми. Причини деетимологізації. Різновиди наукової етимології: істинна (абсолютна, кінцева); гіпотетична (умовна, передбачувана) Становлення етимології як науки. Твір Платона «Кратіл». Етимологія Давнього Риму. Перші спроби укладання етимологічних словників «Граматака словенска» та «Лексик» Лаврентія Зизанія. Наукові дослідження в галузі етимології окремих слів української мови із застосуванням порівняльно-історичного методу (праці О. Потебні, Г.Ільїнського, Л. Булаховського, О. Мельничука, А. Білецького). Внесок у розвиток етимології І.Огієнка. Етимологія в Україні. Поняття про історико-етимологічний принцип та етимологічний правопис. Етимологічний правопис М. Максимовича. Аналіз етимологічного правопису у працях І. Огієнка, А.Кримського, В.Німчука. Характеристика етимологічних словників. Види етимологічних словників. Семитомний «Етимологічний словник української мови» (за редакцією О.Мельничука). «Этимологический словарь русского языка» М.Фасмера.

Історико-теоретичні засади етимології української мови. Методи і принципи етимології. Фонетичний принцип. Семантичний принцип. Словотвірний або морфологічний принцип. Генетичний або генеалогічний. Речовий принцип. Просторовий. Методи: етимологічний, порівняльно-історичний, статичний. Огляд основних фонетичних процесів та їх наслідків в історії розвитку слов'янських мов. Зміни у фонологічній системі пізньопраслов'янського періоду. Взаємодія приголосних з j та її наслідки. Значення семантики для етимології. Семантично спрямована етимологія і семантико-етимологія. Методика етимологізування.

Теоретичні основи народної етимології. Поняття про народну етимологію. Класифікація типів народної етимології. Зв'язок етимології та етнолінгвістики. Відбиття в етимології народних звичаїв, вірувань, обрядів, традицій українців. Етимологія фразеологізмів української мови.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	ус бог о	укр					ус бог о	у тому числі				
		л	п	ла б	інд	с.р		л	п	ла б	інд	с.р
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1.												
Тема 1. Українська етимологія як наука. Мета і завдання курсу. Поняття про історико-етимологічний принцип та етимологічний правопис. Характеристика етимологічних словників та довідників.	30	6	4			20	30					30
Тема 2. Методи і принципи етимології. Історико-теоретичні засади етимології.	30	8	6			16	30					30
Тема 3. Теоретичні основи народної етимології. Етнолінгвістичний аспект української етимології.	30	10	8			12	30					30
Разом за змістовим модулем 1	90	24	18			48	90					90
Усього годин	90	24	18			48	90					90

Номер та назва змістових модулів

Змістовий модуль № 1

Тема: Основні поняття та принципи етимології

Лекційні модулі

1. Українська етимологія як наука. Мета і завдання курсу. Поняття про історико-етимологічний принцип та етимологічний правопис.
2. Характеристика етимологічних словників та довідників.
3. Методи і принципи етимології.
4. Історико-теоретичні засади етимології.
5. Теоретичні основи народної етимології.
6. Етнолінгвістичний аспект української етимології.

Семінарські модулі

1. Поняття про етимологію. Мета і завдання курсу.
2. Історико-теоретичні засади етимології української мови.
3. Структура, наукові засади етимологічних словників української мови та словників слов'янських мов.
4. Методи і принципи етимології. Історико-теоретичні засади етимології.
5. Етимологічний аналіз значень найдавніших слов'янських етнонімів. Етимони української міфології та демонології.
6. Характеристика текстів з етимонами у назвах освітніх установ та побутових реалій.
7. Етимологічна характеристика назв сільськогосподарських культур, рослин, свійських і диких тварин, їжі.
8. Етимологічний аналіз фразеологізмів та власних назв.

Модулі самостійної роботи

1. Монофтонгізація дифтонгів та дифтонгічних сполук.
2. Перші українські етимологічні словники.
3. Огляд сучасних праць з етнонімії.

ПІДСУМКОВА ТЕКА

Методи навчання

Використання різноманітних методів організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентів та методів стимулювання і мотивації їх навчання сприяють розвитку творчих засад особистості майбутнього фахівця-філолога з урахуванням індивідуальних особливостей учасників навчального процесу й спілкування.

З метою формування професійних компетенцій широко впроваджуються інноваційні методи навчання, що забезпечують комплексне оновлення традиційного педагогічного процесу:

- 1) метод програмованого навчання;
- 2) комп'ютеризація теоретичного і практичного матеріалу;
- 3) частково-пошуковий метод (висловлення припущень, добір доказів, формування висновків); викладач формулює проблему, поетапне вирішення якої здійснюють студенти під його керівництвом;
- 4) дослідницький метод (стимулювання творчої діяльності студентів, формування умінь самостійно набувати знання, досліджувати етимологію слова, робити висновки, застосовувати набуті знання на практиці);
- 5) метод лінгвістичного коментаря;
- 6) опрацювання дискусійних питань.

Методи контролю

Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням вимог об'єктивності, індивідуального підходу, систематичності і системності, всебічності та професійної спрямованості контролю.

Використовуються такі методи контролю (усного, письмового), які мають сприяти підвищенню мотивації студентів-майбутніх фахівців до навчально-пізнавальної діяльності. Відповідно до специфіки фахової підготовки перевага надається методу контрольних запитань, тестуванню, виступам з доповідями, підготовці рефератів, проектів і презентацій.

Критерії оцінювання знань студентів

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів вивчення дисципліни у формі заліку. Студент допускається до семестрового контролю, якщо він виконав усі види робіт, передбачені навчальним планом. Підсумковий контроль (залік) проводиться у формі тестів.

Проведення заліку передбачає оцінку знань студентів за п'ятибальною та стобальною системами оцінювання знань студентів:

Дисципліна: **Етимологія української мови**

Форма контролю: **залік**

Система оцінювання знань студентів під час підсумкового контролю

А (відмінно) 100 – 90 балів	<p>Студент має глибокі міцні і системні знання з усього теоретичного курсу, може чітко сформулювати дефініції, використовуючи спеціальну термінологію, вільно володіє понятійним апаратом, знає основні проблеми навчальної дисципліни, її мету та завдання. Вміє застосовувати здобуті теоретичні знання у всіх видах практичних завдань.</p> <p>Використовує сучасні методи та підходи при вирішенні самостійних завдань всіх рівнів. Може самостійно обирати підходи та методи для вирішення завдань різного рівня складності.</p> <p>Широко застосовує основні категорії системного аналізу та системно структурного та функціонального підходів. На основі знань про системи може самостійно охарактеризувати структуру системи та функціональні зв'язки між її компонентами.</p> <p>Обсяг знань та рівень вмінь та навичок цілком відповідає та перевищує вимоги програми дисципліни.</p>
В (добре) 89-82 бали	<p>Студент має глибокі міцні і системні знання з усього теоретичного курсу, може чітко сформулювати дефініції, використовуючи фахову термінологію, вільно володіє понятійним апаратом, знає основні проблеми навчальної дисципліни, її мету та завдання. Студент має міцні ґрунтовні знання, виконує практичну роботу без помилок.</p> <p>Обсяг знань та рівень вмінь та навичок відповідає обсягу програми дисципліни.</p>
С (добре) 81-74 бали	<p>Студент знає програмний матеріал повністю, має практичні навички в фаховому аналізі, але не вміє самостійно мислити, не може вийти за межі теми.</p>

	Обсяг знань відповідає програмі дисциплін, але допускає помилки в обсязі до 10%. Обсяг знань та рівень вмінь та навичок відповідає обсягу програми дисципліни.
D, E (задовільно) 73-60 балів	Студент знає основні теми курсу, але його знання мають загальний характер, іноді не підкріплені прикладами. Замість чіткого визначення пояснює теоретичний матеріал на побутовому рівні. Має прогалини в теоретичному курсі та практичних вміннях. Обсяг знань відповідає програмі дисциплін, але допускає помилки в обсязі від 10% - 25%.
FX (незадовільно) 59-35 балів	Студент має фрагментарні знання з усього курсу. Не володіє термінологією, оскільки понятійний апарат не сформований. Не вміє викласти програмний матеріал. Мова невиразна, обмежена, бідна, словниковий запас не дає змогу оформити ідею. Практичні навички на рівні розпізнавання. Обсяг знань відповідає програмі дисциплін, але допускає помилки в обсязі до 50%.
FX (незадовільно) 34-1 бал	Студент повністю не знає програмного матеріалу, не працював в аудиторії з викладачем або самостійно. Не володіє термінологією, оскільки понятійний апарат не сформований. Не вміє викласти програмний матеріал. Мова невиразна, обмежена, бідна, словниковий запас не дає змогу оформити ідею.

Рекомендована література

1. Ажнюк Б. М. Мовні явища як етнокультурна цілісність // О.О.Потебня і проблеми сучасної філології / Б. М. Ажнюк. – К.: Наукова думка, 1992. – 132 с.
2. Белів Л., Белей О. Старослов'янсько-український словник. / Л Белів, О. Белей. – Львів, 2001. – 287 с.
3. Болтарович З.Є. Народна медицина українців. / З. Є.Болтарович. – К.: Наукова думка, 1990. – 176с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу / О. Воропай. – К.: Оберіг, 1991.
5. Довбня Л.Е. Молоде та зелене (Семантичні зміни праслов'янських прикметників, що позначають колір, у російській, українській та чеській мовах/ Л.Е. Довбня. // Відродження. – 1994. – №2. – С.71-73.
6. Довбня Л.Е., Нагаївська КВ. Чому кажемо коза - козеня, але вівця – ягня /Л.Е. Довбня. // Відродження. – 1996. – №1. – С. 76-77.
7. Етимологічний словник української мови. – Т. 1-3. – К.: Наукова думка, 1982-1986.

8. Івченко А. Українська народна фразеологія: ареали, етимологія. / А.Іванченко. – Харків: Око, 1996.
9. Коваль А.П. Слово про слово. / А. П. Коваль. – К.: Рад. школа, 1986.
10. Кононенко В.І. Рідне слово. / В.І. Кононенко. – К.: Богдана, 2001.
11. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. / М.П. Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 367 с.
12. Леута О.І. Старослов'янська мова. / О.І. Леута. – К.: Вища школа, 2001. – 255 с.
13. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. / Іларіон Митрополит. – К.: Обереги, 1992.
14. Навчально-виховна концепція вивчення рідної (державної) мови // Дивослово. – 1994. – №7. – С. 11-27.
15. Огієнко Іван. Історія українського правопису/ Іван Огієнко. // Історія літературної мови. – К.: Наша культура і наука, 2001.
16. Плачинда С.П. Словник давньоруської міфології. / С.П.Плачинда. – К.: Укр. письменник, 1993.
17. Повість минулих літ. – К.: Веселка, 1993.
18. Словник символів культури України / За заг. ред. В.П. Конура, О.І. Потапенка. – К.: Міленіум, 2002.
19. Слов'янська міфологія. Хроніка 2000. // Наш край. – Вип. 1. – К., 1992.
20. Скляренко В. Т. Етимологічні розвідки / В.Т. Скляренко // Мовознавство. – 1994. – № 4. – С. 23-28.
21. Скуратівський В. Місяцелік. / В. Скуратівський. – К., 1993. – 125 с.
22. Ужченко В.Д., Авксентьєв Л.Г. Українська фразеологія. / В.Д. Ужченко, Л.Г. Авксентьєв. – Х.: Основа, 1990.
23. Ужченко В.Д. Народження і життя фразеологізму. / В.Д. Ужченко. – К.: Рад. школа, 1988.
24. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.ГТ. Бажана, 2000.

Зміни та доповнення до робочої програми _____ н.р.

Протокол № ____ від « ____ » _____ р. Протокол № ____ від « ____ » _____ р.

Завідувач кафедри _____ Голова НМР факультету _____

_____ н.р.

Протокол № ____ від « ____ » _____ р. Протокол № ____ від « ____ » _____ р.

Завідувач кафедри _____ Голова НМР факультету _____